

RAQAMLI MEROSNI FUQAROLIK HUQUQIY HIMOIYASI VA ELEKTRON VASIYATNOMALARI

Akramov Akmaljon Anvarjon o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti "Xalqaro huquq" kafedrası o'qituvchisi,

G-mail: lawyerjon191919@gmail.com

+998903371919

ANNOTATSIYA

Raqamlashtirish insonning pozitsiyasini o'zgartirib, har bir yo'nalishga kiradi. Hatto an'anaviy qog'oz valyutalar ham elektronga aylanmoqda. Ushbu maqolada biz raqamlashtirishning meros tartibi va siyosatiga ta'siri, ushbu huquqiy munosabatlarni tartibga solish usullarini muhokama qilamiz. Ijtimoiy tarmoqlar siyosati va Yevropa Ittifoqi amaliyoti allaqachon ushbu jarayonni tartibga solishning ba'zi yondashuvlari bilan bog'liq, ammo uni to'liq qamrab olmadi. Biroq, O'zbekiston Respublikasi raqamli merosning me'yoriy hujjatlarini o'rnatishga harakat qilmoqda.

Maqolada, shuningdek, bir qator me'yoriy hujjatlarni qabul qilish orqali O'zbekistonda meros huquqi jarayonini raqamlashtirish bo'yicha takliflar va ushbu jarayonni tartibga solish usullari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Raqamli meros, elektron vasiyatnoma, meros shartnomasi, Big Data, Ijtimoiy tarmoq, Raqamli Data, davlatlar amaliyoti, raqamli mulk.

АННОТАЦИЯ

Цифровизация проникает во все стороны, меняя положение человека. Даже традиционные бумажные деньги становятся электронными. В данной статье мы обсудим влияние цифровизации на порядок и политику наследования, способы регулирования данных правоотношений. Политика социальных сетей и практика ЕС уже касаются некоторых подходов к регулированию этого процесса, но не охватывают его полностью. Однако Республика Узбекистан пытается установить нормативные документы цифрового наследия.

Также в статье говорится о предложениях по цифровизации наследственно-правового процесса в Узбекистане путем принятия ряда нормативных документов и методов регулирования этого процесса.

Ключевые слова: цифровое наследование, электронное завещание, наследственный договор, большие данные, социальная сеть, цифровые данные, государственная практика, цифровая собственность.

KIRISH

Dunyo bo'ylab ko'plab mamlakatlar yalpi ichki mahsuloti ijtimoiy tarmoqlardan moliyaviy foyda oladi va buni alohida ta'kidlash joiz. Karl J Ohman va Devid Uotson kabi tadqiqotchilar, agar Facebook 2018-yildan boshlab yangi foydalanuvchilarni jalb qilishni to'xtatsa, 2100-yilgacha kamida 1,4 milliard foydalanuvchi vafot etadi, deb taxmin qilishdi.¹ Biroq, keladigan moliyaviy foyda Digital Afterlife Industry (keyingi o'rinlarda - DIA) 2018- yilda AQShda yiliga 16-18 milliard dollar va Buyuk Britaniyada 2 milliard funt sterlingga baholanmoqda.² Taxmin qilishimiz mumkinki, bu pul 2050 yilda butun dunyo bo'ylab qancha bo'ladi va ba'zi mamlakatlarda hatto uch baravar ko'payishi mumkin. Aslida, marhumning ma'lumotlarini boshqarishda xizmat ko'rsatuvchi provayderlar amal qilishi kerak bo'lgan milliy tartibga soluvchi organlar, qoidalar yoki standartlar mavjud emas. Hatto Avstraliyada ham o'limdan keyin ma'lumotlar xavfini kamaytirish uchun talablarni qo'yadigan qonunlar yoki qoidalar yo'q.³

Garchi bu hal qilinmagan savollar, tadqiqotchilar⁴ merosni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun raqamli aktivlarni meros qilish tizimi loyihasini taklif qildi. Bunday aktivni o'tkazish modeli raqamli aktiv merosi deb ataladi. Ular ba'zi yondashuvlarni taklif qilishdi, ammo ular hali ham ushbu tizimning ishlashini aniqlay olishmadi. Shunday bo'lsa-da, IT texnologiyasi, raqamlashtirish kimningdir orzusini boshqarish yoki amalga oshirish uchun eng samarali vosita bo'ladi. Hatto olimlar ham hozir sun'iy yurak tayyorlamoqda, ya'ni insonlar sun'iy yurakni yarata olsalar, inson miyasi chirishigacha o'lmas bo'lishadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Odamlar tanasi robotlar kabi raqamli texnologiyalardan iborat bo'ladi deb taxmin qilishimiz mumkin.

¹Mualliflar: Karl J Ohman va Devid Uotson. Maqola sarlavhasi "O'liklar Facebook'ni egallab olishyaptimi? O'limning kelajagiga katta ma'lumotlarning onlayn yondashuvi" 1-bet "Abstrakt, 2019 yil yanvar-iyun oylarida chop etilgan.

Onlayn manzilda mavjud: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2053951719842540>

²Kitob mualliflari - Maykl Arnold, Martin Gibbs, Tamara Kon, Jeyms Mi va Byorn Nansen. Kitobning nomi "O'lim va raqamli media", birinchi nashri, 2017 yilda nashr etilgan.

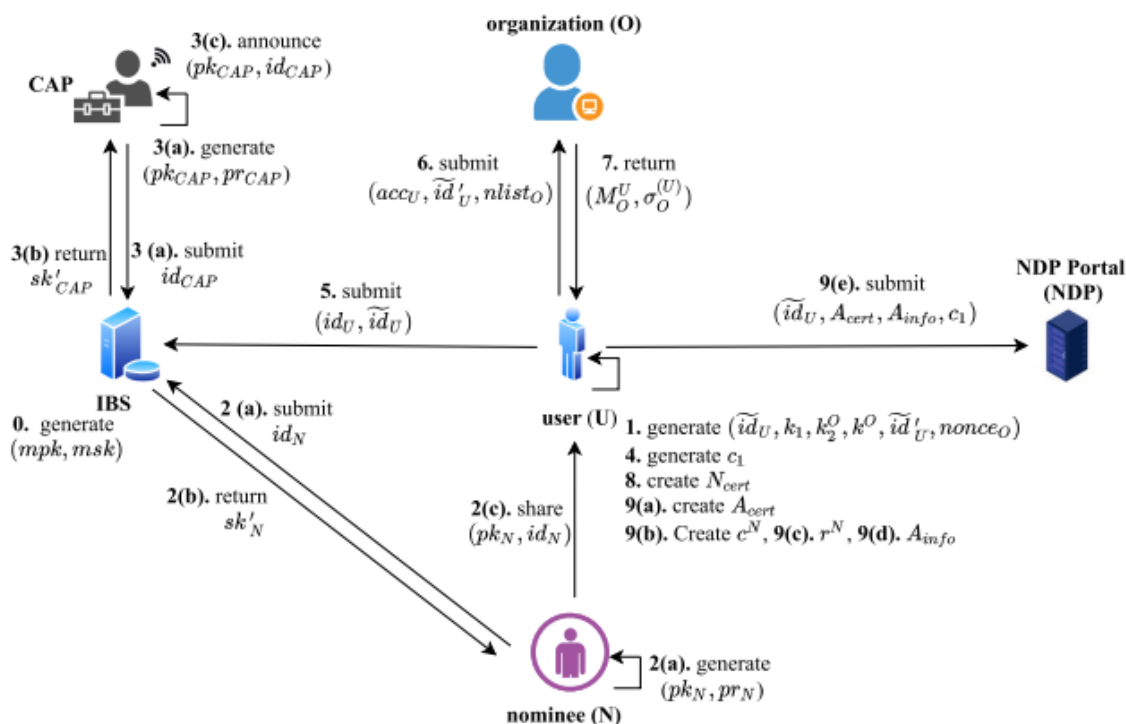
Onlayn manzilda mavjud: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315688749/death-digital-media-michael-arnold-martin-gibbs-tamara-kohn-james-meese-bjorn-nansen>

³Scolyer-Grey, P., Shaghaghi, A., Ashenden, D.: O'zingizning raqamli qabringizni qazish: siz qoldirgan ma'lumotlarni qanday boshqarishingiz kerak?

Onlayn manzilda mavjud: <https://theconversation.com/digging-your-own-digital-grave-how-should-you-manage-the-data-you-leave-behind-143755>, Avstraliya haqida bu yerda berilgan: <https://hallandwilcox.com.au/thinking/what-happens-to-your-digital-wealth-on-death-and-incapacity/>

⁴Mualliflar: Ram Govind Singx, Ananya Shrivastava va Sushmita Ruj. Maqolaning sarlavhasi 2022-yil 30-aprelda chop etilgan "O'limdan keyin onlayn shaxsni uzatish uchun raqamli aktiv meros modeli".

Onlayn manzilda mavjud: [O'limdan keyin onlayn shaxsni etkazish uchun raqamli aktiv meros modeli \(springer.com\)](https://www.springer.com)

5

Ushbu diagramma bashorat qilingan raqamli aktivlarni meros qilish tizimi qanday ishlashini ko'rsatadi. Darhaqiqat, ular to'rt bosqichga taalluqli: 1-bosqich - ro'yxatga olish, 2-bosqich - nomzodlik guvohnomasini yaratish, 3-bosqich - merosga oid ma'lumotlarni saqlash, 4-bosqich - har bir tashkilotda nomzod ma'lumotlarini yangilash va o'chirish. Ushbu protsedura algoritmik hisoblar bilan chambarchas bog'liq. Mualliflarning ta'kidlashicha, ularning loyihasi raqamli aktivlarni meros qilib olish protokoli aktivlarni har qanday tahdiddan himoya qilish uchun xavfsizdir.

Elektron vasiyatnomalarning samaradorligi va turlari.

Elektron qurilmalarning rivojlanishi, albatta, hayotning har bir burchagida ulardan ortiqcha foydalanish orqali odamlar o'rtasidagi huquqiy munosabatlarni o'zgartirishga ta'sir qiladi. Shu bilan birga, qo'l bilan tegib bo'lmaydigan elektron va raqamli formatdagi valyutalarning yangi turlarini o'rnatish ham o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Shu bilan birga, AQSh turli xil elektron vasiyatnomalarni yaratish orqali raqamlashtirishga katta ta'sir ko'rsatadi:

- oflayn elektron vasiyatnomalar;
- onlayn elektron vasiyatnomalar;
- malakali saqlovchi elektron vasiyatnomalari.⁶

⁵Shu yerda. Maqoladan ko'chirildi. 1-rasm Aktivlarni boshqarish protokolinining rasmiy tavsifi n1.

Oflayn elektron vasiyatnomalar an'anaviy ravishda kompyuterda teriladi va qattiq diskda saqlanadi. Ular hech qachon veb-so'rovnoma chop etmagan yoki yuklamagan. Boshqa tomondan, onlayn elektron vasiyatnomalar Bulut, Google hujjatlari va h.k. kabi ijtimoiy hisoblarda saqlanadi. Elektron vasiyatnomaning oxirgi turi kompaniya kastodianga aylanganda ko'rib chiqiladi va u tartibga soladi, nazorat qiladi, yaratadi va bajaradi va vasiyat qiluvchining irodasini saqlaydi.

Elektron vasiyatnomalar va ularning qo'llanilishini tartibga solish bo'yicha AQSh sud amaliyoti.

Vasiyatnomalar bo'yicha ish sudga tushganda, sudyalr ikkita savolga javob topishlari kerak:

1. Merosxo'r vasiyatnomani bajarish niyatidami yoki yo'qmi;
2. Agar merosxo'r muvaffaqiyatga erishmoqchi bo'lsa, unda qaysi shartlarga asoslanadi.

Vasiyatnomalarning vorisligi haqiqiy, yozma, imzolangan va bir nechta shaxs tomonidan guvoh bo'lishi kerak.⁷ An'anaga ko'ra, meros jarayoni qonunga muvofiq o'rnatilishi kerak bo'lgan qat'iy qoidalarni talab qiladi. Biroq, olimlar va professorlarning ushbu qat'iy qoidalariga qarshi tanqidlari ularni o'zgartirishga majbur qildi. 1970 yilda professor Jon X. Langbeyn vasiyat qiluvchining haqiqatan ham merosxo'rligida muvaffaqiyat qozonishni xohlayotganini aniqlash uchun rasmiyatchiliklar kerak emasligini, bu asosan Wills Act rasmiyatchiliklarining maqsadini ifodalaganligini aytdi.⁸ Uzoq vaqtdan so'ng, sudlar vasiyatnomalarni rasmiylashtirish to'g'risidagi qonunga shikoyat qilishdan ko'ra, vasiyatnomalarni bajarishni tartibga soluvchi ishlarni chuqur tahlil qilishni boshladilar.⁹ Hozirgi vaqtda deyarli barcha davlatlar yozma shakldagi vasiyatnomalarni, elektron vasiyatnomadan tashqari moddiy hujjatni talab qiladi.

⁶Garvard qonunlari sharhi. Kiber qonun/Internet. "Elektron vasiyatnoma" nima? Qonunda rivojlanish.

Onlayn manzilda mavjud: <https://harvardlawreview.org/2018/04/what-is-an-electronic-will/>

⁷Muallifi Gökalp Y. Güner. Maqolaning sarlavhasi "Qog'oz yo'qmi? Muammo yo'q: Kaliforniyaning "zararsiz xato" qoidalari orqali elektron vasiyatnomalarni qo'llash. Kaliforniya universiteti, Davis, 2016 yilda nashr etilgan.

⁸Langbeyn, yuqoridagi eslatma 16, da 489; Shuningdek qarang: Gyurer, yuqoridagi eslatma 18, 1965–66.

⁹ee, masalan, Martina Elrodga qarshi, 748 SE2d 412, 414 (Ga. 2013) ("Asosiy muvofiqlik doktrinasi, garchi qonun bilan belgilangan rekvizitlarni qondirish uchun foydalanilgan "ifoda qilish uslubidagi o'zgarishlarga" toqat qilsa ham, shunga qaramay, amaldagi muvofiqlikni talab qiladi" mohiyatga oid barcha masalalarga." (Gen. Elec. Credit Corp. Brooksga qarshi, 249 SE2d 596, 602 (Ga. 1978))); Smith V. Smith, 348 SW3d 63, 63 (Ky. App. 2011) (agar vasiyatnoma faqat bitta guvoh tomonidan imzolangan va odatda ikkitasi talab qilinadigan bo'lsa, jiddiy muvofiqlik doktrinasidan foydalanish mumkin emas, deb hisoblaydi).

Kelgusi yillarda elektron vasiyatnomalarni qo'llash zarurati ortishi dargumon. Professorlar Gerri Beyer va Kler Xargrouv elektron vasiyatnomalarni qo'llashni kamaytirishga sabab bo'lgan yettita to'siqni aniqladilar:¹⁰

Adekvat autentifikatsiyani ta'minlaydigan dasturiy ta'minotning etishmasligi kabi texnik to'siqlar;

Advokatlarning elektron vasiyatnomalarni yaratishda yordam berishni istamasligi kabi ijtimoiy to'siqlar;

Yangi texnologiyani joriy etish xarajatlari kabi iqtisodiy to'siqlar;

Elektron vasiyatnomalarning potentsial afzalliklarini tan olmaslik kabi motivatsion to'siqlar;

Texnologiyadagi o'zgarishlardan kelib chiqadigan eskirish to'siqlari va; o'zgarishlarga umumiy qarshilik.

So'nggi o'n yilliklarda raqamli dunyo xizmatlari, bulut xizmatlari, elektron xizmatlar va ijtimoiy tarmoqlardagi tez o'zgarishlar odamlarning qulaylik tufayli internetdan foydalanishga ko'proq odatlanib qolishini aniq ko'rsatmoqda. Agar 2011-yilda amerikalik kattalarning 35 foizi smartfonga ega bo'lganligi haqidagi statistik ma'lumotlarni hisobga oladigan bo'lsak, bu foiz 2015-yilda deyarli ikki baravarga oshib, 68 foizga etdi.¹¹

Ijtimoiy tarmoq saytlarini taqqoslash ham foydalidir: 2007-yilda Twitter yaqinda tashkil etilgan edi¹² va Facebook foydalanuvchilari soni qariyb 58 millionni tashkil etdi.¹³ Hozirda bu ikki yirik ijtimoiy tarmoq kompaniyalarining foydalanuvchilari mos ravishda 2 milliard foydalanuvchiga yetdi.¹⁴

Biroq, Beyer va Hargrove tomonidan yuqorida ko'rsatilgan to'siqlar - motivatsion, ijtimoiy, texnik va boshqa to'siqlar jim bo'lib tuyuladi. Ushbu faktlarga

¹⁰Beyer & Hargrove, yuqoridagi eslatma 26, 890–96. Maqolaning sarlavhasi: "Raqamli vasiyat: vasiyatnomalar raqamli inqilobga qo'shilish vaqti keldimi?". 2009-yilning fevralida chop etilgan. Muallifi Texas texnologiya universitetidan Gerri V. Beyer.

¹¹Monika Anderson, texnologik qurilmaga egalik: 2015, PEW RES. CTR. (2015 yil 29 oktyabr), Onlayn manzilda mavjud:<http://www.pewinternet.org/2015/10/29/technology-device-ownership-2015/>,<https://perma.cc/AP3X-7ESX>.

¹²Twitter 2006 yil 21 martda ishga tushirilgan. Amanda MakArtur, Twitterning haqiqiy tarixi, qisqacha, LIFEWIRE (2017 yil 7 noyabr),

Onlayn manzilda mavjud:<https://www.lifewire.com/history-of-twitter-3288854>, <https://perma.cc/U3RU-M7AW>

¹³Ami Sedgi, Facebook: Ijtimoiy tarmoqning 10 yili, raqamlarda, THE GUARDIAN: DATABLOG (2014 yil 4-fevral, 9:38),

Onlayn manzilda mavjud:<https://www.theguardian.com/news/datablog/2014/feb/04/facebook-in-numbers-statistics>, <https://perma.cc/5HYH-TE37>

¹⁴Ketlin Chaykovski, Mark Tsukerberg: 2 milliard foydalanuvchi Facebookning "mas'uliyati kengaymoqda" degani, FORBES (2017 yil 27-iyun, 13:37),<https://www.forbes.com/sites/kathleenchaykowski/2017/06/27/facebook-officially-hits-2-billion-users>, <https://perma.cc/GPJ4-EHC8>

qaramay, odamlar hayotlarining turli jabhalarida boshqa har qanday faoliyatdan ko'ra muntazam ravishda foydalanishni istamaydilar.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, internetdan foydalanish hech qanday uzilishlarsiz tez o'sib bormoqda. Shu bilan birga, foydalanuvchilarning ulushi ortadi.

Elektron qurilmalar va internet ulanishlari ortib borayotgani sababli, vasiyat qiluvchilar qog'ozlarni, hatto shaxsiy ma'lumotlarni o'z ichiga olgan hayotiy hujjatlarni bunday qurilmalar yoki xizmatlarda saqlashga ko'proq moyil bo'ladilar va ular bu hujjatlarning qonuniy ta'sir ko'rsatishini kutishlari mumkin.

Tijorat korporatsiyalari tomonidan ilgari surilgan yoki ilgari surilgan innovatsiyalar, masalan, vasiyat qiluvchilarga vasiyatnomalarni arzon va sodda tarzda tayyorlashga imkon beruvchi veb-saytlar,¹⁵ Xususiy firmalarga elektron vasiyatnomalar, tasdiqlangan raqamli imzolarni yaratishda yordam beruvchi xizmatlar va elektron notariuslar bo'yicha malakali saqlovchi sifatida xizmat qilish imkonini beruvchi nizomlar xususiy sektor elektron vasiyatnomalarni hayotga tatbiq etish bo'yicha ish olib borayotganini anglatadi. Bunday yutuqlar Beyer va Xargrouv tomonidan bayon etilgan texnologik, iqtisodiy va eskirgan to'siqlarni yengib o'tishga yordam beradi – ular elektron vasiyatnomalarni tayyorlash arzon bo'lishini, tasdiqlanishi va meros qoldiruvchi vafotidan keyin mavjud bo'lishini ta'minlaydi.

Elektron vasiyatnomalar funksiyasini amalga oshirish uchun faqat sudlar va qonun chiqaruvchilar ularni tartibga solish va sharhlashda uslubiy yondashuvni qo'llashlari kerak. Ushbu bobda bunday loyiha uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan dastlabki tuzilmani taqdim etishga harakat qilinadi. Yuzlab yillar davomida vasiyatnomalarni yaratish va bajarish bilan bog'liq tartib-qoidalarda jiddiy o'zgarishlar bo'lmagan;¹⁶ Sudlar va qonun chiqaruvchilar endi elektron vasiyatnomalar kontekstida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavotirlarni tushunishlari kerak. Natijada, ushbu bob "elektron iroda" keng atamasini ushbu sohada paydo bo'lishi kutilayotgan uch turdagi fakt namunalariga ajratdi. Oflayn, onlayn va malakali saqlovchi elektron vasiyatnomalari firibgarlik va eskirish bilan bog'liq umumiy elektron vasiyatnomalarga moyil bo'ladi, ammo har bir toifada sudlar va qonun chiqaruvchilar hal qilish uchun o'ziga xos omillar to'plami mavjud. Nihoyat, sudlar va qonun chiqaruvchilar vasiyat qiluvchilarning o'z xohish-irodalariga ko'ra, ularni qanday qurishni tanlashlaridan qat'i nazar, ularning tasarruf etish erkinligini qanday qilib eng yaxshi tarzda kuchaytirishni hal qilishlari kerak.

¹⁵Qarang, masalan, LEGALZOOM, <https://www.legalzoom.com/sem/homepage/>, <https://perma.cc/ZB7H-932E>

¹⁶Qarang: Caldwell, yuqoridagi eslatma 5, 467.

Raqamli asrda meros shartnomasi.

Fuqarolik huquqi raqamli asrning qiyin muammolariga duch kelmoqda. Fuqarolik huquqidagi ayrim huquqiy muammolar bugungi kungacha hal etilmagan va ularni qonuniy tartibga solish zarur. Shunga qaramay, O'zbekiston hukumati turli qimmatli qog'ozlarni chiqaradigan, ularga egalik qiluvchi, boshqaruvchi, moliya bozorida vositachilik xizmatlarini ko'rsatuvchi o'zining davlat korxonalari va banklari orqali kapital bozorida faol ishtirok etadi.¹⁷ bu haqiqatan ham ma'lum darajada fuqarolik qonunchiligini rivojlantirishga yordam beradi.

Meros huquqi fuqarolik huquqining bir qismi bo'lib, u ham bir qator huquqiy muammolarga ega. Misol uchun, kriptovalyutani meros qilib olish yoki uning o'limidan keyin egasining ijtimoiy hisobi bilan nima qilish kerakligini hal qilishda. Xususan, meros shartnomasi kabi yuridik institutlarning yangi turlari raqamlashtirishga ta'sir qiladi. Shu munosabat bilan, amaldagi tartibga solish va qonunni qo'llash amaliyoti qanday samarali tartibga solinishi kerakligi bilan bog'liq dilemma.

Meros shartnomasi shartnoma sifatida qabul qilinadi, uning shartlari merosxo'r doirasini va meros qoldiruvchining vafotidan keyin uning mulkiga bo'lgan huquqlarni o'tkazish tartibini belgilaydi.¹⁸ Ta'rif va huquqiy me'yorlarni tahlil qilish meros shartnomasi tuzilmasini joriy etishdan asosiy maqsad meros qoldiruvchi va potentsial merosxo'rlarga shartnomada belgilangan har bir shaxsga tegishli muayyan huquq va majburiyatlarni rasmiy ravishda meros qilib olish imkoniyatini berish ekanligini tushunishga imkon beradi. boshqa. Shubhasiz, bu erda asosiy muammo yaqin kelajakda meros olish kafolatlari evaziga meros qoldiruvchi foydasiga potentsial merosxo'rning harakatlari bo'ladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu turdagi shartnoma vasiyat qiluvchilarning umrbod ta'minotini amalga oshirish uchun qulaydir. Chunki u vasiyatnoma emas, balki imzolangan paytdan boshlab samaraliroq bo'ladi. Shuningdek, meros shartnomasi yoshi kattaroq vasiyat qiluvchilar uchun qaramog'ida bo'lgan shaxs bilan umrbod ta'minot shartnomasiga nisbatan qulayroqdir, bunda ko'chmas mulkka egalik huquqi ijara oluvchida saqlanib qolmaydi. Meros shartnomasiga ko'ra, mulk huquqi (tasdiqlash vakolati) to'liq meros qoldiruvchida qoladi.

¹⁷Mualliflar: Said G'ulomov, Otabek Narziev, Sadoqat Safoeva, Jahongir Jo'raev. Maqola sarlavhasi: "O'zbekistonda davlat roli qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish", American Journal of Political Science Law and Criminology jurnalida 2021-yil 18-iyun kuni chop etilgan.

¹⁸V bo'lim, meros huquqi, 66-bob. Meros to'g'risidagi umumiy qoidalar.
Onlayn manzilda mavjud: <https://lex.uz/docs/180550>

Shunga qaramay, meros shartnomasining tegishli toifalar bilan munosabatlarini oʻrnatish muammosi mavjud. Shunga koʻra, shartnoma va vasiyatnoma. Afsuski, Oʻzbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksida vasiyatnoma va meros shartnomasining yuridik kuch nisbatini belgilovchi normalar hisobga olinmaydi. Meros shartnomasining sub'ekt tarkibi, mazmuni, tartibga solinishi va uning buzilishi oqibatlarini bilan bogʻliq jiddiy muammolar mavjud.

Meros huquqi sohasining huquqiy tadqiqotchilari turli huquqiy rejimlardagi meros shartnomasi tuzilmasini tahlil qilib, “vasiyat qoldiruvchining aloqadorlik darajasi shunchalik zaif va merosxoʻrning tavakkalchilik darajasi shunchalik katta” degan qoniqarsiz xulosaga keldi. Aslida, u bekor qilingan taqdirda zararni qoplash toʻgʻrisida band bilan vasiyat qiladi». ¹⁹ Demak, meros shartnomasi vasiyat qiluvchi uchun qanchalik foydali boʻlsa, merosxoʻrlar imkon qadar tavakkalchilikni oʻz zimmalariga oladilar.

Boshqa tomondan, aylanmaning zaif ishtirokchilari, ayniqsa yoshi yoki sogʻligʻi boʻyicha chalgʻitish xavfi zonasida boʻlganlar uchun himoya yoʻqligi tanqid qilinadi. Firibgarlar bozor iqtisodiyoti sharoitlariga moslasha olmagan keksa odamlarning haddan tashqari ishonuvchanligidan foydalanib, ularni muayyan bitimlar tuzishga koʻndiradigan vaziyatlarda qonunchilarimiz tomonidan bu jihat yetarlicha eʼtiborga olinmayapti, degan pozitsiya mavjud.

Meros shartnomasi faqat keksalar uchun ajoyib sharoitlar oʻrnatadi. Vasiyat qiluvchi shartnomadan voz kechish huquqiga ega va mulkni erkin tasarruf etishi mumkin, ammo shartnomaning boshqa tomoni (yoki boshqa tomonlar) bir vaqtning oʻzida meros qoldiruvchini saqlash uchun javobgardir. Oʻzbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksida meros shartnomasining oʻziga xosligi boshqa mamlakatlardagi shunga oʻxshash hodisalar bilan solishtirganda ayniqsa yaqqol namoyon boʻladi. Misol uchun, Germaniya qonunchiligiga koʻra, tomonlar shartnoma boʻyicha qatʼiy bogʻlangan va meros shartnomasi faqat istisno hollarda bekor qilinishi mumkin. ²⁰ Shu bilan birga, kelajakdagi merosxoʻrning etarli darajada himoyalanmaganligi muammosi mavjud. Barcha xavf-xatarlarni baholab, merosxoʻr vasiyat qiluvchi bilan shartnoma tuzishdan bosh tortishi mumkin. Binobarin, meros shartnomasi koʻpincha amalda qoʻllanilishi haqida jiddiy dalillarga asoslangan shubhalar mavjud. Meros qoldiruvchi uchun meros shartnomasining potentsial ijobiy taʼsiri uni potentsial

¹⁹Maqolaning sarlavhasi “Xalqaro meros huquqi – yurisdiksiya ziddiyatlaridan qochish”. Mualliflar Valter Xaberling va Aleksandra Shnayder. MLL Meyerlustenberger Lachenal Froriep Ltd. Shveytsariya, 2018-yil 22-fevralda chop etilgan.

Onlayn manzilda mavjud: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=eff04523-1946-42d9-b026-cdd85288e5f1>

²⁰Kroiß, L. Vorsorge für den Erbfall durch Ahd, Erbvertrag und Schenkung / L. Kroiß. - Myunxen. - Bech. – 2019. – 52 s.

merosxo'rlar bilan tuzishni istamasligi tufayli tenglashtiriladi. Bu shuni anglatadiki, meros shartnomalarini tuzish amaliyoti va bu masala bo'yicha sud qarorining to'liq yo'qligi meros shartnomasining asosiy ma'nosi haqida gapirishga hali erta ekanligini anglatadi.

Meros shartnomasi faqat ba'zi hollarda samarali bo'ladi. Masalan, u tadbirkorlik faoliyatida foydalaniladigan xo'jalik aktivlari va boshqa mulklarni meros qilib olish holatiga nisbatan qo'llaniladi.

Meros to'g'risidagi shartnoma, merosxo'r tijorat maqsadlarida ro'yxatdan o'tgan raqamli akkauntidan (ijtimoiy tarmoq akkauntidan) foydalanishni rivojlantirishni boshlaganda maqsad bilan tuzilishi mumkin. Bunday holda, bir qancha iqtisodiy va huquqiy jihatlar bir zumda hal qilinadi: vasiyat qiluvchi nafaqat shartnomaning potentsial merosxo'rini tanishtiradi, balki kalitlar, parollar, foydalanuvchi nomlari va boshqalar kabi kerakli ma'lumotlarni ham uzatadi. Shu bilan birga, vasiyat qiluvchi boshqa merosxo'r topishga qaror qilsa, zarur ma'lumotlarni (parol, kalit va boshqalar) o'zgartirishi mumkin, ammo keyin merosxo'r meros qoldiruvchini shartnomani bekor qilish yoki merosxo'rning talablariga rioya qilmaslik natijasida etkazilgan zarar uchun sudga berishi mumkin. shartnoma. Qanday bo'lmasin, shartnomaning barcha tomonlari uchun iqtisodiy va huquqiy afzalliklar bo'ladi.

Endilikda nazariya va huquqni qo'llash amaliyoti qonunchilikni takomillashtirish mexanizmlarini izlamoqda. Biroq, tadbirkorlik va tadbirkorlik faoliyati amaliyoti meros shartnomasining o'ziga xos munosabatlari uchun arizaga eng samarali javobni topishi kerak. Natijalar fuqarolar va advokatlarning tavsiyalariga asoslanishi kerak. Taxminlarga ko'ra, meros shartnomasi muayyan amaliy muammolarni hal qilishi mumkin bo'lgan huquqiy me'yorlar tadbirkorlik, shu jumladan korporativ qoidalarga oid meros huquqlar, shuningdek, raqamlashtirishdir.

Hozirgi kunda dunyo meros mulkining o'ziga xos xususiyatlarini va merosxo'rlarning ularga kirish huquqini aniqlashga harakat qilmoqda, jamiyatni raqamlashtirish jarayoni va meros huquqi u bilan bog'liq muammolarni muhokama qilmoqda. Binobarin, kriptovalyuta va raqamli huquqlar amalda mulkiy munosabatlar ob'ektlari sifatida tobora ko'proq ko'rib chiqilmoqda. Shuning uchun ular mulk tarkibiga kiritilishi kerak. Bunday ob'ektlarga kirish muammosi muqarrar ravishda paydo bo'ladi, vasiyat qiluvchining aniq nimaga egaligi aniq belgilanadi. Ushbu muammolarni tomonlar merosxo'rlik ob'ektlari ro'yxatini (shu jumladan raqamli shaklda mavjud bo'lganlar), shuningdek ularni o'tkazish tartibini aniqlash imkoniyatiga ega bo'lgan meros shartnomasi yordamida bartaraf etilishi mumkin. Bunday mexanizm vasiyat qiluvchi uchun ham foydalidir,

XULOSA

Shunday qilib, meros shartnomasini raqamlashtirish samaradorligi ikki jihatdan ifodalanishi mumkin. Birinchidan, bu irsiy vorislik ob'ektlarining ta'rifi, ularning kelib chiqishi va mavjudligi raqamli tabiati tufayli cheklangan odamlar doirasiga ma'lum bo'lishi mumkin: kriptovalyuta, ijtimoiy tarmoq hisobi yoki o'yindagi hisob. Meros shartnomasida bunday ob'ektlar nafaqat ro'yxatga olinadi, balki aniq tavsiflanadi. Ikkinchidan, bu "raqamli" shaklda mavjud bo'lgan ob'ektlarni uzatish tartibining tavsifi (masalan, bitkoinlarga "kalit" ga kirish tartibi). Shuning uchun vasiyat qiluvchi kalitni o'limidan keyin unga kirish imkoniyati bilan seyfga qo'yishi mumkin.

Meros shartnomasi amalda sinab ko'rilmagan murakkab qurilishdir. Undan foydalanish ko'pincha mantiqiy emas va ko'pincha tomonlar uchun amaliyotga ko'proq tanish bo'lgan konstruktsiyalarni tanlash osonroq va mantiqiyroq bo'ladi - vasiyatnoma yoki qaramog'ida bo'lgan hayotni ta'minlash. Biroq, meros shartnomasi samarali bo'lishi mumkin va tomonlar tomonidan qo'llanilishi kerak, bunda amaliyotda tan olingan konstruktsiyalar tomonlarga ko'zlagan maqsadlariga erishishga imkon bermaydi. Yuqorida aytilganlar raqamli aktivlarni meros qilib olish holatlariga va huquqiy rejimi o'ziga xos xususiyati tufayli murakkab bo'lgan va raqamlashtirish bilan bog'liq bo'lgan boshqa obyektlarga nisbatan qo'llaniladi. Biroq, kapital bozori iqtisodiy rivojlanishning ajralmas vositasi bo'lib, bugungi jahon moliyaviy iqtisodiyotida asosiy rol o'ynaydi.²¹

REFERENCES

1. Mualliflar: Karl J Ohman va Devid Uotson. Maqola sarlavhasi "O'liklar Facebook'ni egallab olishyaptimi? O'limning kelajagiga katta ma'lumotlarning onlayn yondashuvi" 1-bet "Abstrakt, 2019 yil yanvar-iyun oylarida chop etilgan.
2. Kitob mualliflari - Maykl Arnold, Martin Gibbs, Tamara Kon, Jeyms Mi va Byorn Nansen. Kitobning nomi "O'lim va raqamli media", birinchi nashri, 2017 yilda nashr etilgan.
3. Scolyer-Grey, P., Shaghaghi, A., Ashenden, D.: O'zingizning raqamli qabringizni qazish: siz qoldirgan ma'lumotlarni qanday boshqarishingiz kerak?

²¹ Muallif Gulyamov Said Saidaxrarovich – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti "Xalqaro xususiy huquq" kafedrasi mudiri. Maqola sarlavhasi "Rivojlanayotgan kapital bozorlarining institutsional va huquqiy asoslari: MDH mamlakatlari tajribasi". Turk kompyuter va matematika ta'limi jurnali. 05.04.2021 da chop etilgan.

4. Mualliflar: Ram Govind Singx, Ananya Shrivastava va Sushmita Ruj. Maqolaning sarlavhasi 2022-yil 30-aprelda chop etilgan “O‘limdan keyin onlayn shaxsni uzatish uchun raqamli aktiv meros modeli”.
5. Onlayn manzilda mavjud: [O‘limdan keyin onlayn shaxsni etkazish uchun raqamli aktiv meros modeli \(springer.com\)](https://www.springer.com)
6. Akramov, Akmal, and Ermamat Normatov. "Importance of compensation law in private international law and problems in compensation." *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 12.4 (2022): 273-278.
7. Odinayev, Asilbek, and Akmal Akramov. "Issues of sovereignty and its legal aspects in islamic private law." *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal* 12.4 (2022): 279-286.
8. Authors: The title of the paper is “Digital inheritance and post mortem data protection: The Italian reform”. European Review of Private Law (ERPL), Forthcoming Bocconi Legal Studies Research Paper No. 3397974, 12 pages. Published on 03 June, 2019.
9. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) [2016] *OJ (Official Journal of the European Union)* L 119/1.
10. Decreto legislativo 10 agosto 2018, n. 101: ‘Disposizioni per l’adeguamento della normativa nazionale alle disposizioni del regolamento (UE) 2016/679 del Parlamento europeo e del Consiglio, del 27 aprile 2016, relativo alla protezione delle persone fisiche con riguardo al trattamento dei dati personali, nonché alla libera circolazione di tali dati e che abroga la direttiva 95/46/CE’ (regolamento generale sulla protezione dei dati) (GU (Gazzetta ufficiale) Serie Generale n. 205 del 4.9.2018).
11. Authors: Francesco Paolo Patti and Francesca Bartolini. The title of the paper is “Digital inheritance and post mortem data protection: The Italian reform”. European Review of Private Law (ERPL), Forthcoming Bocconi Legal Studies Research Paper No. 3397974, 12 pages. Published on 03 June, 2019.
12. Art. 2 *terdecies*, para 1, Legislative Decree no 101 of 2018.
13. In recent years, Italian law of succession in the recent years has seemed to pay greater attention to the testamentary freedom. See, on the specific issue of disinheritance the comparative overview by F. BARTOLINI & F.P. PATTI, ‘The

freedom to disinherit children', ZEuP (Zeitschrift für Europäisches Privatrecht) 2018, p 428.

14. G. MARINO, *ibid*, at 197 qualifies this act of private autonomy as a unilateral act (a substantial authorization); whereas V. BARBA, 'Interessi post mortem tra testamento e altri atti di ultima volontà', Riv. dir. civ. (Rivista di diritto civile) 2017, p (319) at 343 gathers it into the category of unilateral acts mortis causa other than will. Other examples of acts of entrustment usually qualified as agency post mortem exequendum are provided by G. RESTA, Dir. inf. 2014, at 919. For a general overview on will substitutes in Italian law, see G. CHRISTANDL, 'Will-Substitutes in Italy', in A. Braun & A. Röthel (eds), *Passing Wealth on Death. Will-Substitutes in Comparative Perspective* (Oxford: Hart Publishing, 2016) p (131) at 147.

15. Such compliance follows the non-patrimonial nature of the assets at stake, as art. 458 Italian Civil Code only prohibits patrimonial attributions through succession agreements: cf D. ACHILLE, *Il divieto dei patti successori. Contributo allo studio dell'autonomia privata nella successione futura* (Napoli: Jovene, 2012).

16. Gulyamov, S. (2021). The Institutional and Legal Framework of Emerging Capital Markets: The Experience of CIS Countries. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 12(4), 1117-1131

17. Which could imply that its effects are to cease upon the death of the principal. See, among others, C. CAMARDI, Dir. inf. 2018, at 92.

18. Tallinn University of Technology, School of Business and Governance Department of law. Kristen-Alex Kolk. Digital inheritance in the European Union Bachelor's thesis Programm HAJB, specialization European Union Law. Supervisor: Tanel Kerikmäe, PhD. Published in 2020, Tallinn.

19. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the council. Adopted on 27 April 2016. Online available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679>.